

Tirsdag 22. oktober 1991

ÅRETS MEST OMTALTE BOK

QUISLING

– tidenes mest berømte nordmann

OSLO: I går ble årets mest omtalte bok presentert på en pressekonferanse i Oslo. I dag er Hans Fredrik Dahls Quisling-biografi i salg. 537 tetskrevne sider som begynner med henrettelsen og Quislings siste ord: – Jeg er uskyldig. Men som, når 1. kapittel er til ende, tar for seg Quislings liv fra han kom til verden i «Blåsalen» i annen etasje på prestegården Moland i Fyresdal i 1887 og fram til den avgjørende reisen til Tyskland sommeren 1939.

– Dette er en bok om norsk politikks store taper, det er også en bok om navnet som ble et tidløst begrep om den som faller sitt land i ryggen. Quisling er tidenes mest berømte nordmann. Det er litt vanerende for oss, men det er et faktum, sa Hans Fredrik Dahl, som samtidig understreket at de mest interessante spørsmål om Quisling først blir behandlet i bind 2 som kommer neste år.

Hans Fredrik Dahl presenterte i går sin meget omtalte Quisling-biografi «En fører blir til» (Foto: NTB)

Av Arild Borgen

Nesten på dagen 46 år etter at Quisling ble henrettet på Akershus, med bind for øynene og armene bundet med taustropper til plankveggen, legger Hans Fredrik Dahl fram 1. bind av sin store og omfattende biografi om Quisling, «En fører blir til».

er spenningen i historien om Quisling, sa Dahl.

– Det var det indre lys, der overordnede ideer og prinsipper var viktigere enn personlige gevinster, som var Quislings ledetråd. Han unngikk, ved sin magnetisme, splittelse i Nasjonal Samling, selv om frafallet var stort under krigen. Han hadde en særegen form for magnetisme. Han stilling i NS var utrokket. Mussolini ble avsatt, den nederlandske fører ble mast i stykker av sine egne, den danske fører likeså. Quisling ble stående.

Pepper-overfallet fant sted

Dahl mente også å kunne korrigerer den etablerte historieoppfatning på flere punkter. Blant annet var Quisling ingen valuta-svindler under oppholdet i Russland. Han var heller ikke i nærheten av kunsttyverier. Han sendte aldri soldater mot arbeidene ved Menstad, og det påståtte pepper-overfallet i Forsvarsdepartementet fant faktisk sted, utført av finske spioner som lyktes i å få med seg viktige dokumenter.

Trygve Bull mente imidlertid det var noe tragikomisk ironisk knyttet til Quisling, for på grunn av hans Nasjonal Samling fikk vi jo, for første gang i Norges historie, en nasjonal samling som savner sidedestykke, men ikke slik Quisling hadde drømt om.

Gay Hitler ideen om okkupasjon

– Men en ting kan jeg allerede nå slå fast. Vi må legge bort bildet av det onde mennesket. Quisling var intet ond menneske. Han var i sine ideers vold, og han så seg selv som et menneske som realiserte bestemte mål. Han var overbevist om at Hitler ville vinne krigen. Når nordmenn ikke ville forstå dette, da var det nødvendig å bruke

hardere metoder for å få dette til, sa Dahl, som for øvrig mente at Quisling var den impuls som satte Hitler på ideen om å okkupere Danmark og Norge. Og den ideen satte han Hitler på da han besøkte ham sommeren 1939. Og det er blant annet en del av de ting jeg skal begrunne i neste bind, sa Dahl.

Stort og viktig verk

Professor Thomas A. Wyller

er en av de få som har lest boken for den ble presentert. Han har lest korrektur på manuskriptet og mener det er et stort og viktig historisk verk.

– Det er et sensitivt tema forfatteren har tatt for seg. Han skal leve opp til et faglig holdbart produkt, og langt på vei har forfatteren gjort det. Men på et punkt har han gitt etter for sin egen journalistiske bakgrunn og for forlagets kommersielle inter-

resser. Detet gjelder bokens åpningskapittel om Quislings henrettelse og Quislings siste ord: – Jeg er uskyldig. Dette kan ikke diskuteres så lenge annet bind mangler. Det vi nå sitter med, er Quislings livsløp fram til krigsutbruddet. Om han er uskyldig, det vet vi ikke ennå.

Retusjeringer

– Jeg kan heller ikke se at

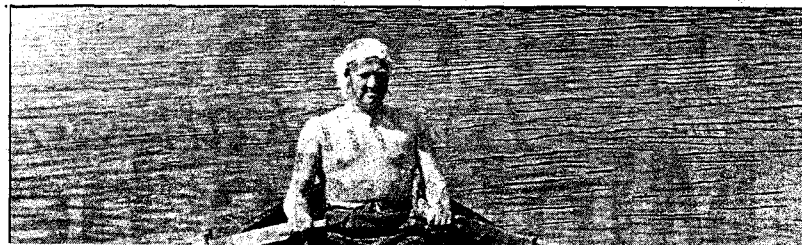
denne boken bringer nyheter av sensasjonell karakter. Den gir justeringer av vårt bilde av Quisling, den retusjerer. Men justeringene og retusjeringene er hva jeg vil kalle historiske feinschmeckerier. De endrer ikke bildet av Quisling i den perioden vi her snakker om. Derfor er det heller ingen rehabilitering, den kan første komme i neste bind. Den eneste rehabilitering må være at det

nå er skrevet en seriøs bok om Quisling.

Indre lys

Hans Fredrik Dahl mente det kan diskuteres hvor mislykket Quisling var som politiker. Fram til 1939 ble han karakterisert som en politisk taper, men til tross for de uredovende politiske nederlagene, hadde han det indre lys. Og den ytre taper med det indre lys, det er det som

En fører og lands- sviker blir til

100869

sviker blir til

Slik har ettertiden oppfattet ham: en fantastisk, stormannsgal og forfengelig, full av drømmer, ønsketanker og ville håp. Upraktisk og verdensfjern i all sin ferd. Heimfadingen i norsk politikk. Mannen som ville endre på de realitetene han stod så fjernt fra og skjente så ufattelig lite av.

Han har trukket til seg forfattere av så mange slag. Noen har interessert seg for ham på rent faglig grunnlag. Andre har villet tjene raske penger på en bok om ham.

Alle fall har det ikke manglet bindsterke verk om ham – mennesket Quisling, politikeren Quisling, forræderen Quisling, gåten Quisling.

Nå foreligger den tjukkeste av alle de bøker som til nå har vært utgitt om ham. Og enda er det bare første bindet. Det kommer ett til. Foreløpig kommer vi ikke lenger enn til året 1939.

Hans Fredrik Dahl har satt seg to mål med prosjektet:

For det første har han villet skrive en nærmest altomfattende

Bøker

de biografi over mannens liv og virke.

For det annet har han villet gjøre opp med de mange mytene som verserer om Quisling og hans plass i norsk politikk.

Det første får vi komme tilbake til når det andre bindet foreligger.

Hvordan han har klart å realisere slett andre mål, skal vi et langt stykke på vei se nærmere på her.

Jeg har hatt gleden av å lese manuskriptet til det bindet av Dahls biografi som er i salg fra og med i dag.

Det har vært en glede. Motforestillinger har jeg saktens, og dem skal jeg i tur og orden gjøre rede for.

Dahl har, ved tilgang til nye kilder og ved å kunne gjennomgå det svært kildematerialet mer systematisk enn noen tidligere har kunnet, klart å skape en veldig progresjon i opprullingen av stoffet. Og han har kunnet gå bak avisoverskriftene fra Quislings samtid, trenge gjennom polemikken, den polariserende diskusjonen, alle de vikarierende motivene, som både Quisling og hans kombattanter har hatt for å hevde det de hevde, for å formulere seg slik de gjorde. Kanskje har forfatteren tillagt venstrefløyen flere motiver av rent vikarierende art enn den andre fløy? Kanskje legger svakheten ved arbeidet nettopp her? Muligens har det skjedd ube-

Fædrelandsvennens anmelder, cand. philol. Nils-Aage Sørsgaard (bildet) er imponert over første bindet av Hans Fredrik Dahls store Quisling-biografi. Men til tross for Dahls store faglige innsikt og fremragende stilistiske evner stiller Sørsgaard et spørsmålstegn ved at Dahl i rehabiliteringsyemed har kommet i skade for å tillegge venstrefløyen flere motiver av vikarierende art enn den andre fløy – i det bildet ettertiden har fått av den store landsforræderen.

visst og må ses i forhold til den ene del av oppgaven han har satt seg med biografien: Han er ute i et rehabiliteringsrend. Et så definert og rent erend kan være risikabelt å gå ut for en historiker.

Men at dagspressens og døgnets ord om – og kommentarer til – Quislings handlinger og utsegn i en mer enn opphisset politisk hverdag, har fått lov å konstituere en hel ettertids bilde av Quisling, det er nok riktig. Og like riktig er det nok at et bilde eksponert på en slik bakgrunn, på mange punkter må bli galt, det skal det ikke så mye ettertanke til for å innse og innrømme.

Forholdet til Russland

Quislings forhold til Russland, hans vurdering av det russiske rikets plass i verden og hans vurdering av bolsjevikstyret, får en bred og inngående behandling i Dahls bok. Quisling stiger fram og opp av beretningen som en Russlands-ekspert av rang i sin egen samtid. Forfatteren har belegg for det meste av sine fortolkninger og vurderinger her. Quisling hadde før han sluttet seg til Nansens hjelpeprosjekter både i Ukraina og i Armenia, enten det nå gjaldt arbeidet med hungersnøden, med jordskjelvkatastrofen eller repareringen av russiske flykninger, verdifullt kjennskap til russiske forhold. Mesteparten av kunnskapene hadde han ervervet seg gjennom sitt arbeid som legasjonsekretær ved den norske legasjonen først i Petrograd, dernest i Moskva. I tillegg hadde han skjettet rettninger for sin norske venn og politisk medsamsvensvorne Frederik Prytz som i likhet med

en god del andre nordmenn drev stort i trelast i Sovjet både før og etter revolusjonen. Utstrakt lesning av faglitteratur gjorde ikke kunnskapene hans mindre. Han fremstår imidlertid ikke bare som en teoretiker. Det er åpenbart at han var i stand til å bedømme russisk politikk ut fra en ganske praktisk synsvinkel også. Mens han mot slutten av 1930-årene ser ut til å skjønne mindre og mindre av den norske virkeligheten som han ville gripe inn i og forandre med partiet sitt, skjønner han i 1920-årene ganske mye av det som foregår den nye revolusjonære staten i øst. Om noen påstod at Quisling visste mer om Russland enn om Norge, ville neppe den påstandten fortone seg som så gal egentlig. Uansett regime, hadde Russland som historisk misjon å europaisere Asia, ifølge Quisling.

Samtidig finner vi hans utlegninger og filosoferinger om Russland og Russlands plass i verdenspolitikken, stadig nedvurderende formuleringer om russerne og slaverne som folk, en rekke uttrykk for ren rasistisk tankegang. «Den russiske races udugelighet», skriver han rett som det er om. I såne sammenhenger benytter Quisling anledningen til å slå et slag for Norden: De nordiske land hadde en koloniserende misjon å fullføre i Russland – «en historisk oppgave å bringe til ende i fremtiden», som det heter et sted hos ham.

Her kan man saktens etterlyse konsekvensen. Å finne den blir ikke lett. Hans Fredrik Dahl finner den heller ikke, så vidt jeg kan se. Kanskje hefter den svakhet ved Dahls arbeid, at han tror det er mulig å lete seg fram til en konsekvens hele ti-

den, bare en har kilder nok og tenker kreativt nok i forhold til sitt kildemateriale.

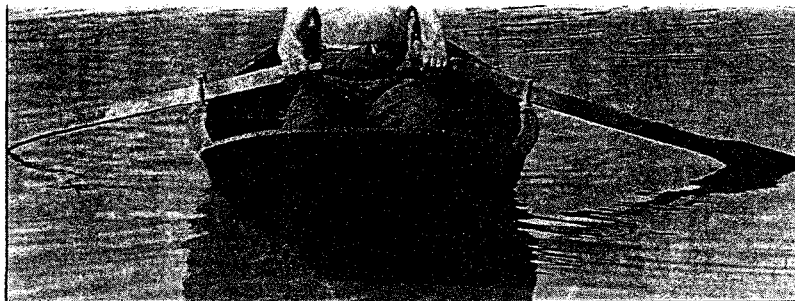
Når Quisling ser med en viss beundring på den russiske revolusjon til å begynne med, er det så langt fra fordi han regner seg som marxist. Derimot lot han seg besnære av bolsjevikenes organelserende evne. Quisling betraktet jo langt på vei politikk som stabsplanarbeid. Politikken trengte stabsplaner og offiserer. Administrasjonen av Nansens hjelpearbeid i Ukraina og Armenia var etter hans mening generalstabsarbeid det også. Derfor passet det ham så godt.

I 1927–28 inntreffer det en forandring i Quislings holdning til Russland. Hans Fredrik Dahl setter denne endringen først og fremst i sammenheng med Stalins hardkjøp mot opposisjonelle og hans generelle brutalisering.

Mange vil selvsagt i ettertid stusse over at den mann som skulle dele den sivile makt med Josef Terboven i Norge i okkupasjonsstadiet med alt denne tiden innebar av tortur, retsløshet og systemisert faenskap, skulle la seg støte på manskjette-ning av Stalins metoder. Til det vil vel Dahl si at Quisling anno 1940 var en annen enn Quisling anno 1928. Det viser han da også i sin fremstilling. Men det Dahl etter min mening ikke tillegger noen særlig vekt her, er Quislings engasjement for det norske trelastpatriariatet i Russland. Når både han og Frederik Prytz og likesinnede går stille i dørene overfor det revolusjonære regime i Sovjet fra 1917 og fram til slutten av 1920-årene, så kan det jo godt være fordi de er redde for å bli kastet ut og dermed tape sine pengesummer.

Hjem til norsk politikk

Vel hjemme satser som kjent Vidkun Quisling på en politisk karriere. Det rare i denne forbindelse blir jo at mannen bak den kosmologiske filosofen «Universismen», en fusjon av kristendommen som den hittil høyeste religion, og de siste oppdagelser i naturvitenskapene, spesielt i fysikken, medlater seg til noe så prosaisk som parlamentarisk arbeid. Spranget fra Quislings universalforklaring på grunnleggende samfunnsproblemer til bondepartipolitikken i 1930-årene må vi vel kunne kalle drygt. Igen står vi overfor noe motsetningsfylt og inkonsekvent og ganske uforståelig i tilfelle Quisling. Dahl viser attpåtil at hans studieobjekt slett ikke var den kløna av en forsvarsminister som en har villet ha det til. Han rehabilite-

Vidkun Quisling på rotur i hjemtraktene ved Fyresdal i Telemark.

rer ham fullstendig som statsråd, først i Kolstade, så i Hundseids regjering på begynnelsen av 1830-tallet.

Jeg ler nå likevel litt av «renvaskingen» av Quisling når det gjelder saken med de militære troppers nærvær under Menstadsstadiet. Soldatene, skriver Dahl, ble sendt til åstedet for å bevokte et våpenarsenal som man var redd folk skulle gjøre innbrudd i. Jeg betviler ikke at dette var den offisielle begrunnelsen. Våpenarsenal eller ikke, det var sikkert betryggende for regjeringen å ha mannskapene der da også å andre grunner!

Nå tar det ikke lang tid før Quisling kommer på kant med sine venner i Bondepartiet. Opprulling av denne konflikten, av bruddet og av stiftelsen av det nye partiet NS, hører til bokenes aller mest spennende kapitler. Likeledes er skildringen av de interne stridighetene innenfor NS spennende lesning. Dette har knapt vært behandlet så sammenhengende og så konsistent som i Dahls bok. Særlig motsetningsforholdet Johan B. Hjort – Vidkun Quisling, illustrerer hvor vanskelig det var å forene ulike og sterke personligheter i ett og samme parti.

Ikke bare skulle man enes om et program, men man skulle plassere seg i forhold til andre norske partier. Og som om ikke det var nok: Raskt ble man tvunget også til å ta stilling til beslektede partier i utlandet, i Italia og Tyskland.

Når det gjelder forholdet til resten av det politiske miljøet i Norge, så har jeg en kritisk kommentar til det Dahl skriver om Aftenpostens redaktør Joh. Nesse og hans forhold til Quisling og det nye partiet. Hvis man ikke hadde annet å holde seg til enn Dahls utlegninger i denne boken, så kunne en tro at Nesse holdt en nærmest fanatisk avstand til NS og dets leder. Slik forholder det seg ikke. Historikeren Arne Kokkvoll, nåværende ordfører i Reros og tidligere leder for Arbeiderbevegelsens Arkiv, har skrevet en hovedfagsavhandling om Nesse og Nesses forhold til NS. Da tids-

skriftet «Kontrast» i 1960-årene gav ut et spesialnummer om den norske fascisismen under ledelse av ingen andre enn den selskoms Hans Fredrik Dahl, trykket tidsskriftet en komprimert utgave av Kokkvolls avhandling. Den gir et langt mer nyansert bilde av det nevnte forholdet enn Dahl gir i biografien sin!

Internasjonal fascisme fra mellomkrigstiden vet Dahl mer om enn noen annen nålevende norsk historiker. Forholdet mellom NS og det italienske fascistpartiet og det tyske NSDAP har aldri meg bekjent fått en grundigere behandling enn her.

Rasist og antisemitt

I boken viser Dahl hvordan Quislings rasisme også utvikler seg til en sterk, pågående, vulgær, utadrettet antisemittisme. Opprinnelig tenker han slaviske kontra nordisk mer enn jødisk kontra ikke-jødisk. Men i Norge er han under sterk antisemittisk innflytelse av Jon Alfred Mjøen først, senere Halldis Neergaard Østbye, den kanskje hissigste og mest konsekvente antisemitten i NS. Senere kommer innflytelsen fra Tyskland til.

Paradoksal nok later det til at Quisling får mindre spillerom for egne ideer i NS enn han hadde forestilt seg. Albueroommet blir trangere og trangere fram mot tampen av 1930-tallet, og han lar seg prege mer av andre enn han vel hadde forestilt seg skulle bli nødvendig.

Bigamist og kunstsamler

Det er mange ting i tillegg til det som nå er trukket fram og kommentert, som hadde for-tjent plass i en omtale. Alt i boken handler ikke om politikk. Mye dreier seg også om privatliv. Likevel kan en ikke si at Hans Fredrik Dahls kapitler i så måte har noe privatiserende, snusende eller ukebladaktig over seg. De er renhårige i den forstand at de korresponderer med det øvrige stoffet. Når han skriver om Quislings to ekteskap, han var en tid omgitt av to kvinner, Alexandra og Maria,

som begge gikk for å være hans koner, så gjør han det for å prøve å finne ut hva disse forunderlige kvinnehistoriene kan fortelle oss om mannens personlighet. Han hadde jo ord på seg for å være forbeholden og sky i sin omgang med andre mennesker. Alexandra hadde ord på seg for å være nærmest løslaktig og frivoll. Man kan saktens spørre seg hva en så moralistisk person som Quisling så i en slik kvinne. Skjulte det seg en libertiner i mannen når det kom til stykket? Ingenting tyder på det. Derimot, later han gjennom dette ekteskapet til å mene at han utforte en moralsk redningsmanøver! Når han så flytter sammen med Maria, lar han Alexandra bli boende en god stund. De vekker oppsikt når de tar inn på hotell sammen alle tre. Den yngste av kvinnene presenterer han nærmest som en slags plejedatter! Egentlig roper han vel også her en forunderlig mangel på realitetssans.

Lærer seg selv gjør han også når han kjøper opp kunst i Russland for at han ved å selge denne i Europa skal kunne leve sorgløst av pengene resten av sitt liv. Det ene måleriet etter det andre viser seg å være rene bommerter.

Det private og det offisielle griper inn i hverandre som tannhjul hele biografien igjennom og gir den et driv og en stigning som imponerer. Selv om Dahl nok presser materialet sitt i hardeste laget noen ganger, selv om han noen steder sliter for å få regnestykket til å gå opp, selv om han nå og da bestemmer seg litt for raskt for hva svaret skal være, for han kryster kildematerialet sitt godt nok, så synes jeg han har avlevert et imponerende arbeid. Mannen har jo i tillegg til alt den imponerende faglige innsikten og oversikten, artistiske evner. Han er fremragende stilist. I så måte kan han godt kalles sin historiker-generasjons Jens Aup Seip.

Hans Fredrik Dahl:
Quisling. En fører blir til.
Bind I. 537 s.
Aschehoug, Oslo 1991